

ECLIPSI, D'ESPERANÇA CAMPS: EL PES D'ALLÒ QUE NO VA PASSAR.

Àngel Mifsud Ciscar

19 d'abril, Biblioteca Pública de Ciutadella de Menorca

“Moltes vegades m’he preguntat què va veure Tomàs en mi. Boves com som, les dones ens fem aquesta pregunta innecessària.” (122)

Voler presentar, en aquesta Biblioteca, una escriptora ciutadellenca com Esperança Camps, que a sobre porta ja quatre narracions publicades, tres de les quals són novel·les que han estat guardonades amb premis importants, seria, per part meua, totalment pretensió; en canvi, aprofitaré encantat l’oportunitat que se’m dona de parlar-los d’una novel·la, subtil i ben feta, i que té tots els ingredients per agradar a un lector o lectora sensible i intel·ligent: si fa no fa, com els qui som avui, aquí. M’estic referint a *Eclipsi*, la darrera novel·la d’Esperança Camps, que ha guanyat el I Premi Vicent Andrés Estellés de narrativa i que ha estat editada per Bromera. Idò comencem. *Eclipsi* és una novel·la paral·lela però en negatiu, a la primera que va publicar, *Enllà de la mar*; vull dir amb això que, tot i que ambdues juguen gairebé amb els mateixos elements, els paisatges narrats circulen en sentit contrari. Així, per exemple, si a *Enllà de la mar* una menorquina establerta a València lluitarà per vèncer, volgudament sola, la malaltia que amenaçava d’anorrear-la, a *Eclipsi*, per contra, serà una valenciana qui, amagada voluntàriament en una urbanització solitària de Menorca, maldarà per autodestruir-se.

La novel·la consta de tres components. S’inicia amb una “Nota preliminar de l’autora”, que signa Marina Mercadal, escrita, no sabem quan, des d’una presó-manicomi -o, si ho prefereixen, des del mòdul de malalts mentals d’un centre penitenciari-, on l’autora ha anat a parar per haver comès, un dia que se li girà el cervell, uns actes esgarrifosos. Allà, després de resistir-se inicialment al tractament, pren una actitud més submissa que és premiada per la direcció del centre deixant-la accedir a un dels ordinadors que tenen per als interns. És gràcies a aquesta “Nota preliminar”, arxivada al disc dur d’aquell ordinador, que coneixem amb tot detall aquells horribles fets, els darrers d’una història que, tanmateix, comença, uns anys abans en terres de València, d’on era i on vivia l’autora. Aquests fets anteriors a la seva girada de cervell ens són narrats, també per ella, en un altre document molt més llarg, arxivat al disc dur d’un altre ordinador, un de molt antic que sense haver-lo demanat li’l deixà una veïna, i

que tingué a la seva disposició tot el temps que passà a Menorca, concretament en una solitària urbanització de Ciutadella on s'havia retirat, com diu la pròpia narradora, “*perseguint una mort lenta i dolorosa que jo mateixa m'havia aplicat com a condemna.*” (11). Del tercer element, que ocupa tan sols la darrera pàgina de llibre, arxivat també en aquest ordinador obsolet, no els podria dir res sense malmetre part de l'interès del relat. Ja el llegiran, doncs.

L'autora d'aquests tres textos desiguals és també el personatge central i gairebé exclusiu de l'acció; i la narradora de la història. Una narradora que, dia rere dia, evoca el seu passat, tot convocant els seus fantasmes, tot allò que l'ha duta a la situació extrema en què es troba. Som davant una novel·la psicològica? La impressió que fa el conjunt és que sí, que l'autora –i ara rall de n'Esperança Camps-, en escriure la novel·la, ha volgut més mostrar-nos una psicologia en acció, que no pas contar-nos uns fets o sostenir una determinada tesi sobre una temàtica concreta, elements, aquests dos, que, per altra banda i per descomptat, també hi són, al llibre. Abona això que dic, el fet que, a la novel·la –en què no hi ha cap diàleg en estil directe-, a part de la narradora, tan sols hi ha dos personatges: Tomàs, el seu company de quan vivia a València, i n'Agnès, la veïna de l'apartament del costat, a Menorca; d'ells podríem dir que són uns personatges a l'ombra, perquè tot el que en sabem –que és molt poc, sobretot de la dona- ens arriba a través de la narradora. La resta de presències són pura anècdota.

Quant a l'estil, els avís que, si fan una lectura superficial de la novel·la, no els agradarà, i això perquè, llegint-la a la lleugera, els passaran desapercebuts tots els recursos subtils que van conformant l'univers de la narració i li donen el valor literari que té. Fixin-se, per exemple, en com funcionen els adjectius en aquest fragment sobre un somni que va tenir la protagonista (23):

*“De matinada havia tingut un somni **humit** i m'havia despertat amb un mal de cap **sord** i la pell extraordinàriament **seca**. La tassa de cafè amb llet va ser un bàlsam per al cervell i la dutxa **frenètica** em va solucionar el problema **immediat** de la infidelitat **somnàmbula**.”*

[explicació oral: la desviació semàntica, clau del llenguatge literari]

No hi ha dubte que la nostra autora en sap. A mi m'agraden especialment alguns fragments, no exempts de certa voluntat poètica, en què, amb frases molt curtes prenyades de punts i seguits, la narradora reproduïx el doll inconnex i penós de les seves al·lucinacions etíliques. Vegin, per exemple, com sona aquest de la pàgina 27...

“Diuen que parlen, els fars. A mi les bellumes em semblen crits. Sent veus que no sé d’on vénen. Qui ha apagat el llum? No és la mort, que és la fosca. S’han acabat els roures mil·lenaris i els amors per sempre. Les aliances i les lloances. Em deix enlluernar. Els vitralls són els meus amics. Hi haurà pomes i aigua fresca. Em despullaré perquè sé que al safareig hi ha taurons amb les dents postisses i la carn capolada. Jo havia de ser la bona samaritana, però tenc llimacs a la boca.”

Pel que fa al tractament de la llengua, sobta ja de bon començament que la protagonista, na Marina, que és valenciana, escrigui amb les desinències verbals menorquines, llevat, però, de la primera persona del present d’indicatiu del verb ser, que sempre és “jo sóc”. Pot resultar-nos estrany, però no ho és si pensam que porta un temps vivint a Menorca –illa que ja havia visitat anteriorment- i que és periodista, cosa que, si més no en teoria, fa que li pressuposem una certa receptivitat quant a la variació lingüística i, alhora, una més que notable capacitat per incorporar aquesta variació, si no al seu parlar habitual, sí almenys a un text escrit. Hi ha un possible tercer motiu perquè usi les desinències menorquines, però rallar-ne solament tindria sentit si tinguéssim una hipòtesi per explicar raonablement qui és o qui són els possibles lectors que l’autora té en ment en escriure el text; si és que en té qualcun. I com que supòs que alguns de vostès encara no han llegit la novel·la...

Quant al lèxic, na Marina, a més de l’extens fons comú de la llengua catalana, usa un ampli ventall de formes lèxiques específiques. N’hi ha dels parlars valencians, com és lògic, ja siguin generals a tots ells, com “llaurador”, per “pagès”, ja siguin pròpies solament d’algun parlar concret, com la forma “topetar”, per “topar” o “ensopegar”, típica de les comarques castellonenques, les quals, per altra banda, no són les seves d’origen. Juntament amb les valencianes, hi trobam multitud de formes lèxiques menorquines, com “bòtils”, “fosquet” o “retxes”, a més d’algunes d’exclusives del Principat però ben introduïdes en la variant estàndard –posem per cas “amanida” o “mandra”- i alguna de mallorquina, com “gelera”, coneguda però no emprada a Menorca.

Ara que ja hem parlat de la jerarquia dels personatges i dels elements estilístics i lingüístics que donen solidesa a la novel·la, farem un breu repàs d’altres elements fonamentals a tot relat. Comencem per la història. Aquesta es desenvolupa a l’entorn de quatre moments crucials. Hi ha l’inicial: quan es coneixen na Marina i el qui serà el seu “home” durant molts anys, en Tomàs. Segon: quan tenen l’accident que prepara el drama que vindrà. Tercer: el dilluns 3 d’octubre de 2005, en què hi ha l’eclipsi que dona

nom a la novel·la i que coincideix amb l'esclat de la tragèdia. Per causa d'aquesta crisi, na Marina s'estableix a Menorca i, com hem dit, escriu la part central i més extensa de la novel·la. I quart i final: el dia que se li girà el cervell i, després d'escriure el darrer full del llibre, provoca els successos que la duen a l'internament, durant el qual escriurà la "Notícia preliminar". A tot això, només els puc afegir que el text més extens, l'escrit a la urbanització ciutadellenca, té 13 capítols; i no sé si això deu voler dir cosa, perquè ja saben que el nombre 13 té fama de malastruc. Tanmateix, sempre podem dir que un no hi compta, perquè seguint la tradició medieval –i tan nostrada- del relat dins el relat, tot el capítol núm. 8 està dedicat a contar-nos una història, externa a la que ens ocupa, que na Marina va llegir en una ocasió, i, com que li va agradar, ens la conta intercalada entre la seva: és la d'una dona grassa que va de compres a una gran superfície uns dies abans de Nadal, i que està farta dels fills i del marit... Millor si la llegeixen vostès.

Com han pogut apreciar en el que acab de dir sobre quan succeeixen els distints fets, tot i que a la novel·la hi ha algunes referències temporals exactes -el dia que hi hagué l'eclipsi, posem per cas-, en general aquestes acostumen a ser cercadament ambigües; vegin-ne un exemple (54):

*“Per la factura del súper veig que estem a finals de novembre, que m’ha atès la senyoreta Mari a les setze hores i vint-i-cinc minuts.
Ha passat més d’un any d’aquell eclipsi...”*

Evidentment, no és aquesta precisió en la indicació de l'hora en què va ser atesa la que hauria permès al lector deduir el dia exacte en què estan succeint els fets que es narren. I pel que fa a les descripcions dels llocs de l'acció, són escasses, ràpides –a penes un traç gruixut- i sòrdides, especialment les de la urbanització de Ciutadella, desolada en hivern, on viu el seu procés de destrucció. Observin aquest fragment de la pàgina 34 en què el paisatge descrit funciona com un autèntic correlat objectiu del que succeeix en l'ànima de la narradora:

“Una carretera estreta plena de clots i bonys, i unes roques punxegoses, els penya-segats, i la mar. Hi ha unes casetes infectes com la meua, però totes estan deshabitades [...] Les males herbes i la mala fama s’han ajuntat en aquest lloc que m’agrada perquè és inhòspit.”

Quant als racons del nucli urbà de Ciutadella, vegin què diu d'un dels pocs que li criden l'atenció (49):

“He vist el cementeri del poble. Està a prop del súper i té l'àngel de la trompeta llarga al frontispici.”

Així les coses, no és estrany que sigui Ausias March gairebé l'únic referent literari que trobam a la novel·la, i no precisament per la seva condició de valencià, com la narradora, sinó perquè és el poeta del remordiment retorçat i constant. En aquest sentit, la novel·la incorpora algun vers del poeta de Gandia (50), "*Plagués a Déu que mon pensar fos mort*", però la seva presència implícita ens fa viva també alguna construcció o expressió de la narradora (43):

*"Jo sóc aquella que ha fet tractes amb el dimoni.
Jo sóc aquella que vol morir a poc a poc."*

I ja hem arribat al moll de l'os: al nucli temàtic de la novel·la. ¿Fins on pot arribar una persona empesa pel sentiment de culpa? Quins mecanismes psicològics la hi duen i quins es desfermen una vegada assumit aquest sentiment? Perquè hi puguem donar la nostra pròpia resposta, Esperança Camps ens ha tramet aquesta història sobre un personatge femení que du l'infern a dins i que escriu i escriu... Però per què escriu, na Marina Mercadal? Per a qui? Vet aquí la qüestió. Si ens hem de guiar pel que diu ella (102)...

"Potser escriure tot això també forma part del càstig. Tornar-ho a viure per vomitar-ho i tornar-m'ho a menjar, com fan les vaques amb l'herba. Els dits s'esvaloten damunt el teclat. Tresquen pel seu compte. Escriuen el que volen. Ja és impossible destriar què hi ha de veritat en tot això. Sóc la mecanògrafa de l'inconscient. Ningú no ho ha de llegir. És tan fàcil com pitjar una tecla perquè s'esborri tot. Perquè m'esborri jo."

Però na Marina no va pitjar la tecla, i la pregunta –de mal contestar– continua en peu per a cadascun de nosaltres. Com a presentador, tanmateix, senyores i senyors, no puc deixar-los així, amb les mans buides, i anar-me'n. És cert que no tenc la solució –ni pretenc tenir-la– als interrogants que planteja el llibre, però em permetran que acabi aquesta intervenció citant una petita frase de la narradora que jo consider que il·lumina tot el llibre; és la que inicia el capítol núm. 9; allí, tot parlant del seu home, diu (111):

*"El cotxe, l'accident i tot el que **no va passar després** ens va separar."*

Ja ho veuen: Esperança Camps ha bastit una gran novel·la per fer-nos evident com són d'importants les coses que esperam i no passen, per entendre les que acaben passant-nos, Vet aquí la difícil i meravellosa subtileza de què els parlava.

Moltes gràcies.